

## **РЕЦЕНЗИЯ**

на дисертационен труд за придобиване на образователната  
и научна степен „Доктор”

**на Тема:** „Модели за овладяване на агресивното поведение в спорта”

**Автор на дисертационния труд:** Дияна Петьова Заберска

**Научен ръководител:** Проф. Михаил Живков Георгиев, доктор

**Рецензент:** Проф. Димитър Танев Кайков, дн

Дисертационният труд „Модели за овладяване на агресивното поведение в спорта” е съставен в обем от 146 страници и съдържа 19 таблици, 22 фигури, библиографска справка от 249 източника, от които 105 на кирилица и 144 на латиница. Към дисертацията са включени и 5 приложения. В дисертационния труд са представени комплексни изследвания на един от най-актуалните и значими проблеми за съвременния човек и обществото – агресията. Актуалността на проблема е свързана с нарастващите негативни фактори в социалната среда, детерминиращи агресивно поведение, което много често се изразява в насилие. Значимостта на изследвания проблем се определя от задълбочената интерпретация на агресивното поведение и особено от изработването на надеждни модели за неговото овладяване.

Проблемът за агресията е особено актуален и значим в спортната дейност. Все още на този значим проблем не се обръща необходимото внимание от държавните институции и обществените организации. Ето защо всяко научно изследване, свързано с разработване на надеждни методи за овладяване на агресивното поведение, е много полезно.

Рецензираният дисертационният труд е построен в три глави, изводи и препоръки, справка за използвана литература и приложения.

Положителна оценка заслужава първа глава „Теоретична постановка на емпиричното изследване”, където са анализирани три взаимосвързани въпроса – състояние за проблема за агресията, основни схващания за агресията и проблемът за агресията в спорта. На базата на синтеза на богат литературен материал се разкрива същността на агресията и агресивността. Направен е критичен анализ на различните концепции на авторите, разглеждащи агресията като инстинкт, като научаване, като награда и наказание, като морално-етичен план. Потвърждава се схващането за

силната връзка на фрустрацията с агресията. Разгледани са различни теории за проявите на агресията като „Теория на обратите“ , „Реверсивна теория“ и е посочен „Общ модел на агресията“. Върху основата на задълбочен анализ на много богат литературен материал подробно е разгледан проблемът за агресията в спорта. Посочени са различни схващания за агресията, причините, факторите, видовете и формите на агресивното поведение. В края на първа глава е представена концептуалната рамка на изследването. При обобщаване на теоретичния анализ и синтез на различни концепции може да се твърди, че Дияна Заберска има задълбочени знания по темата на дисертацията.

Положителна оценка заслужава и втората глава на дисертацията „Емпирично изследване на агресивното поведение в спорта“, където правилно са определени хипотезата, целта и предметът на изследването. Обектът е много добре подбран и разпределен по пол, възраст, спортен стаж и вид спорт. Изследвани са общо 100 човека. За решаването на основните задачи, постигането на целта и потвърждаването на хипотезата е приложена надеждна методика от тестове за измерване на значими индикатори на изследваното явление. Получената информация от изследването е обработена чрез надеждни математико-статистически методи. Дияна Заберска умее да организира и провежда научни изследвания. Емпиричното изследване тя е провела в три етапа при много добра организация.

Положителна оценка заслужава и трета глава „Анализ на резултатите от емпиричното изследване“. Разкрити са доминиращите стилове на предпочитаните поведенчески стратегии на изследваните състезатели. Установява се, че от изследваните пет предпочитани стратегии на поведение (избягване, бягство; доминиране; отзивчивост, изглаждане; компромис; конфронтация) състезателите са посочили стратегиите „конфронтация“ и „доминиране“, които се балансират чрез сумарната оценка на стиловете отзивчивост, компромис и избягване. Направен е подробен анализ на основните форми на агресия (инструментална, враждебна, самоконтрол). Самоконтролът е доминиращата форма за овладяване на агресията при изследваните състезатели. При анализа на изследването за нагласите се констатира, че агресията е с по-висока оценка в сравнение с гнева. От четири вида удовлетвореност (тренировка и инструкции; отборно представяне; индивидуално представяне; лично

отношение на тренъора) най-висока оценка изследваните спортисти са дали на лично отношение на тренъора към тях от прилаганите от него подходи и инструкции.

По отношение на нагласите на състезателите за проява на спортменство-неспортменство те са дали висока оценка на спортменството, свързано с личната отговорност като нагласа за спазване на нормите и изисквания на спортния правилник. Изчислени са връзките и взаимозависимостите между изследваните показатели. Създаден е графичен модел на зависимостите на инструменталната и враждебната агресия. Идентифицирани са четири фактора на инструменталната агресия (гняв, враждебност, компромис, отношение към тренировъчния и състезателен процес) и три фактора на враждебната агресия (гняв, агресивност, инструментална агресия).

Изработен е структурен модел на детерминиращите фактори на инструменталната и враждебната агресия, включващ 19 променливи. Този модел е усъвършенстван и е създаден нов модифициран структурен модел. Установява се, че в структурния модел трите изследвани променливи агресивност, гняв и самоконтрол са медиатори на влиянието на спортменството и самоконтрола върху инструменталната и враждебната агресия. Модифицираният структурен модел съдържа три екзогенни променливи – стратегии за справяне в конфликтни ситуации; спортменство-неспортменство и удовлетвореност. Директно влияние върху инструменталната и враждебната агресия са факторите – стратегиите за решаване на конфликтни ситуации; спортменството; самоконтролът; агресивността; гневът, а за индиректно влияние са самоконтролът, гневът и агресивността. Доказва се, че трите основни фактора, които оказват влияние върху възникването на нагласите за прояви за инструментална и враждебна агресия, са агресивността, гневът и спортменството. По-ярко изразените нагласи за враждебна агресия са свързани със силно изразените агресивност и гняв. Установява се, че удовлетвореността не е свързана с инструменталната и враждебната агресия.

Създадените теоретични модели за овладяването на агресивното поведение в спорта дават възможност за изработването на различни приложни практики за контролиране на инструменталната и враждебната агресия; ограничаване на проявлението на нагласите за проява на агресивност и гняв; изграждане на устойчиви умения за самоконтрол;

подобряване на удовлетвореност от дейността; формиране на нагласа за адекватно спортменско поведение.

При обобщението на аналитичната част на дисертацията убедено може да се твърди, че Дияна Заберска умее да прави задълбочени анализи, да разкрива дискретни закономерности, на базата на които създава теоретични модели за овладяването на агресивното поведение в спорта.

В края на дисертационния труд са изведени шест извода и две препоръки, които са правилно определени.

Дисертацията има определени научни приноси както за теорията, така за методиката на спорта за провеждане на тренировката съобразно влиянието на установените фактори за овладяване на агресията. Обогатена е теорията за агресията и агресивността в спорта. Разкрити са най-изявените поведенчески стратегии, различните форми на агресия, нагласите за прояви на агресия и гняв, удовлетвореността на нагласите за проява на спортменство-неспортменство на състезателите. Изчислени са множество корелации между изследваните променливи. Идентифицирани са основните фактори, детерминиращи инструменталната и враждебната агресия. Създадени са математически модели на детерминиращите фактори на инструменталната и враждебната агресия, които дават възможности за разработване на различни методики.

Авторефератът отразява съдържанието на дисертацията. По темата на дисертацията са публикувани три материала.

### **ЗАКЛЮЧЕНИЕ:**

На базата на положителните оценки за научните приноси на дисертационния труд на тема „Модели за овладяване на агресивното поведение в спорта“, както и на формираните професионални качества на Дияна Петрова Заберска да провежда комплексни научни изследвания, предлагам на Научното жури да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор“ в професионалното направление 7.6. Спорт.

25.04.2018 г.

гр. София

Рецензент: .....

(проф. Д. Кайков, дн)